

Ինչպե՞ս իրականացնել հեղափոխություն

Եթե նախորդ տեքստերում շեշտը հիմնականում դրված էր Հայաստանի եւ հայության զարգացման հիմնախնդրի վրա, ապա այս նյութը առաջինն է, որով ես կփորձեմ որոշ պատասխաններ տալ կամ առնվազն տալ մտորումների ուղղությունը եւ տեղը, որտեղ պետք է փնտրել այդ պատասխանները:

Նախեւառաջ մենք պետք է հասկանանք հեղափոխություն սահմանումը: Հեղափոխություն բառը ծագել է ուշ լատինական *revolutio*՝ շրջադարձ, հեղաշրջում բառից, որն ունի նաեւ բնության, հանրության կամ գիտակցության զարգացման խորը, որակական փոփոխության իմաստ: Հեղափոխությունը ենթադրում է որակական մեկ վիճակից մեկ այլ վիճակի թռիչքաձեւ անցում՝ իբրեւ բնության, հանրության կամ մտածողության զարգացման կարելորագույն օրինաչափության դրսեւորում:

Ամեն անգամ, երբ հեղափոխություն սահմանումը օգտագործում ենք հասարակական գործընթացների առնչությամբ, մենք պետք է հասկանանք՝ որտե՞ղ է տեղի ունենում հետազոտվող հանրության կամ ավելի լայն իմաստով՝ օբյեկտի որակական փոփոխությունը: Ուկրաինական «նարնջագույն», վրացական «վարդերի» եւ դրդական «կակաչների» հեղափոխության օրինակները ցույց են տալիս, որ երբեմն հեղափոխությունը հասկացվում է ոչ թե որպես հանրության վիճակի որակական փոփոխություն, այլ որպես իշխանության փոփոխում՝ հանրության ուժային ճնշման ներքո, եւ լայն հասարակության ուշադրության կենտրոնում ոչ թե նոր գաղափարախոսության, քաղաքականության, տնտեսության կամ, ավելի ստույգ, զարգացման գոյաբանության, այլ անհատի ու իշխանության ղեկին գտնվող խմբի հարցն է:

Այսպիսով, հաճախ ցանկանալով կատարել որակական փոփոխություններ, զանգվածները հանդես են գալիս հոգուտ հեղափոխության՝ ընդ որում իշխանության հերթափոխի տեսքով, չգիտակցելով, որ իրականում իրենց կարիքները, պահանջները գործողության այլ հարթություններում են եւ չեն կարող բավարարվել իշխանության հեղաշրջումային հերթափոխի օգնությամբ: Եվ իրականում, արդեն ի կատար ածված «հեղափոխությունից» որոշ ժամանակ անց հանրությունը հասկանում է, որ ունեցածի եւ ցանկալիի միջեւ տեղ գտած բացը լրացնելուն ուղղված փոփոխությունների շարժ տեղի չի ունենում, եւ իրավիճակը բարդանում է նաեւ իշխանության եկածների եւ իշխանությունից զրկվածների միջեւ քաղաքական մարտերով: Հետեւաբար, դժվար է հեղափոխություն անվանել իշխանության այն հեղաշրջումային հերթափոխը, որը տեղի է ունեցել առանց կարիքների բավարարման իրական մակարդակի որակական փոփոխությունների, քանզի, իրականում, բեկում տեղի չի ունենում: Իշխանության են գալիս ուրիշ մարդիկ՝ հին գոյաբանական կերտվածքով, ինչը դժվար է համարել բեկում:

Ակնհայտ է, որ խոսելով հեղափոխության անհրաժեշտության մասին, հարկ է շեշտը դնել այնտեղ, թե որտեղ է բեկումը (նոր գոյաբանության հիման վրա), թե հեղափոխության

արդյունքում ինչպիսի ինքնակազմակերպման որակական չափանիշներ եւ հանրության գործունեության մեխանիզմներ կփոխվեն, եւ ոչ թե այնտեղ, թե ինչ եղանակով ինչ-ինչ ուժեր եկել են կամ պետք է գան իշխանության եւ թե ինչ որակներ պետք է նրանց բնորոշ լինեն:

Մենք նաեւ պետք է հասկանանք հեղափոխական գործընթացի էությունը՝ կանգ առնելով դրա բոլոր փուլերի վրա:

Հեղափոխական գործընթացի առաջին փուլը առավել քողարկված է եւ ենթադրում է հեղափոխական գաղափարի (նոր գոյաբանության) առաջացում: Նման գաղափար կարող է ծնվել մեկ մարդու գլխում կամ մարդկանց խմբում: Այդ գաղափարը անցնում է փորձաքննության որոշակի ճանապարհ, կուտակվում են գիտելիքներ, գալիս է գաղափարի իսկության որոշակի գիտակցում:

Մի փոքր շեղվենք եւ նշենք, որ մարդու էությունն իր հավատն է, հավատը աստծո, իր, ազգի, գաղափարի, ապագայի նկատմամբ: Առանց հավատի մարդը վերածվում է վտանգավոր մի տարրի, որը քայքայում է հանրությունը, սպանում սիներգիզմը եւ ժխտում համակեցության կանոնները: Առանց հավատի հնարավոր չէ կառուցել ներդաշնակ հանրություն, քանզի ինքդ քեզ հետ համաձայնության գալն անհնարին է դառնում:

Գաղափարն այնուհետեւ տարածվում է ավելի լայն զանգվածների մեջ, սկսվում է նոր՝ հիմնականում ոչ ֆորմալ ինստիտուտների առաջացման գործընթաց (երկրորդ փուլ): Այդ ինստիտուտներում ձևավորվում է փոփոխությունների, զարգացումների գաղափարների ինստիտուցիոնալ հիշողությունը: Այստեղ պետք է հասկանալ, որ խոսելով նոր ինստիտուտների երեւան գալու մասին, մենք նկատի ունենք գոյաբանության նոր շրջանակներում կերտվող նոր հարաբերությունների, նոր սուբյեկտների, նոր ձեռնհասությունների եւ գիտելիքների ծնունդը:

Այդպիսի ինստիտուտները վաղ թե ուշ անխուսափելիորեն հակասությունների մեջ են մտնում հին գոյաբանության շրջանակներում գործող ինստիտուտների հետ: Առաջ է գալիս հակամարտություն, ինչն էլ հանգեցնում է իրական բեկման (երրորդ փուլ): Եվ հենց այս բեկումն է, որ կապված է մարդկանց որոշակի խմբի կամային գործողությունների հետ, խումբ, որն ունի կամ ձեռք է բերում իշխանության լծակները, իսկ այդ գործողությունները ուղղված են դեպի փոփոխություն եւ զարգացում, ինչը, որպես կանոն, մենք անվանում ենք հեղափոխություն:

Այժմ, թույլ տվեք ներկայացնել մի սխեմա, որը ցույց կտա այն ամենը, ինչի մասին խոսեցի /տես հավելված 1/:

Ակնհայտ է, որ հեղափոխություն կարելի է կատարել լոկ այն դեպքում, երբ հանրությունը պատրաստ է ընկալել նոր գոյաբանությունը, եւ մենք ակներեւաբար հակասություն ենք

տեսնում հանրության կազմակերպման ձեռք ու բովանդակության միջև: Այդ հակասությունը կարող է հանդես գալ հետևյալ երկու սցենարներից մեկի դրսևորմամբ. առաջին սցենարը ենթադրում է հանրության այնպիսի բովանդակային փոփոխություն, որը պահանջում է դրա կազմակերպման ձեռք փոփոխություն երկրորդ սցենարը ենթադրում է հանրության կազմակերպման ձեռք փոփոխություն, որը կբերի դրա բովանդակության փոփոխության

Առաջին սցենարի էության բացահայտման համար մեջ բերեմ մի քաղվածք ժամանակին ադմուկ հանած Է. Թոֆլերի «Իշխանության փոխակերպություն» գրքից.

«300 տարի առաջ արդյունաբերական հեղափոխությունը սկիզբ դրեց նյութական արժեքների ստեղծման նոր համակարգի գոյությանը: Գործարանային խողովակները վեր հանեցին այնտեղ, որտեղ մի ժամանակ դաշտեր էին... Ի վերջո, ուր գալիս էին գոլորշու շարժիչները եւ գործարանային խողովակները, դրանց ամենուրեք հետևում էին քաղաքական փոփոխությունները: Քանզում էին միապետությունները կամ պահպանվում էին միայն զբոսաշրջիկներին գրավող ծիսակատարները... Եթե հակիրճ խոսենք, նյութական արժեքների ստեղծման նոր համակարգի առաջացումը խարխուլեց իշխանության հին համակարգի բոլոր հենակետերը, ի վերջո փոխելով ընտանեկան կենսաձևեր, բիզնեսը, քաղաքականությունը, պետական կառուցվածքը եւ ընդհանուր առմամբ համաշխարհային իշխանակարգը... Նրանք, ովքեր պայքարում են ապագայի նկատմամբ հսկողության հասնելու համար, գործադրել են ուժ, հարստություն ու գիտելիք»:

Թոֆլերը ցույց է տալիս հանրության մինչինդուստրիալ կազմակերպման ձեռքից դեպի ինդուստրիալ հասարակություն որակական անցման գործընթացները, դիտարկելով դրանք հետմոդեռնիստական տեսության շրջանակներում: Նյութական արժեքների նոր համակարգի ծնունդը այստեղ հանդես է գալիս իբրեւ ուղենիշային գործընթաց, որն էլ հենց հրահրում է հեղափոխություն (բեկում):

Այս օրինակը առաջին սցենարի դրսևորումն է, որի պարագայում հանրության բովանդակային փոփոխությունը հանգեցնում է նրա կազմակերպության ձեռք փոփոխության:

Երկրորդ սցենարի բովանդակային բացահայտման համար կարելի է անդրադառնալ Հայաստանի նորագույն պատմությանը: Կարծում եմ ձեզանից ոմանք հիշում են այդ իրադարձությունները կամ դրանց մասին լսել են իրենց ծնողներից: Խոսքը Հայաստանում 1991 թ.-ի հեղափոխության մասին է, երբ հայ ժողովուրդը հրաժարվեց խորհրդային կայսրության շրջանակներում հանրության կազմակերպման սոցիալիստական ձեռքից՝ հօգուտ Հայաստանի անկախ պետության շրջանակներում հանրության կազմակերպման կապիտալիստական ձեռք: Սակայն անկախության առաջին տարիները մեզ ակնհայտորեն ցույց տվեցին եւ ինչ-որ առումով մինչ օրս ցույց են տալիս, որ հանրությունը բովանդակային առումով պատրաստ չէր ընկալել ազատության ժողովրդավարական

սկզբունքի հիման վրա կառուցված նոր գոյաբանությունը, որը կառուցված է ազատության սկզբունքի հիման վրա, որը նաեւ ենթադրում է, որ մեզանից յուրաքանչյուրն ինքն է պատասխանատու կայացրած որոշումների, սեփական կեցության եւ ապագայի համար:

Այսօր մենք ձեզ հետ պետք է պատասխանենք մի հարցի (հատկապես նախընտրական գործընթացների աշխուժության պարագայում), թե ինչու՞ Հայաստանում հեղափոխություն տեղի չի ունենում, ինչու՞ նախընտրական մրցարշավում հասարակությունը լիովին անտարբեր է տեղի ունեցող քաղաքական գործընթացների նկատմամբ եւ փոփոխություններ կատարելու փորձ չի անում: Շարունակելով մտորումների այս շղթան, գալիս ես եզրահանգման, որ իրականում Հայաստանի Հանրապետության 15-ամյա գոյության ընթացքում ձեւավորված կառավարչական համակարգի եւ հայ հանրության կարիքների ու պահանջների միջեւ հակասություն գոյություն չունի: Բացակայում է այն հասարակական խավը (կամ այն չի հասել այնպիսի վճռորոշ կետի), որը Հայաստանի զարգացման նոր գոյաբանության ձեւավորման հիմք կհանդիսանար: Հանրության մեջ գերակա են հարմարվողականության տրամադրությունները, որոնք մասամբ բխում են օբյեկտիվ պատճառներից՝ պայմանավորված բնակչության աղքատության բարձր աստիճանով եւ կրթության ցածր մակարդակով: Քաղաքականությունում դիտվում է գաղափարախոսությունների ու ծրագրային մոտեցումների լիակատար բացակայություն, իսկ տնտեսությունում՝ առեւտրի բուռն զարգացում, ինչը իբրեւ բազային գործընթաց բնորոշ է անգամ ոչ թե ինդուստրիալ, այլ մինչինդուստրիալ հասարակությանը: Այսինքն, անկախ պետությունը մեր էությունը չէ, մեր հանրության էությունը չէ:

Ի՞նչ է պետք անել, որպեսզի Մյունխաուզենի պես կարողանանք մենք ինքներս մեզ հանել ձահձից: Ակնհայտ է՝ հարկավոր է հեղափոխություն գիտակցության մեջ:

Հեղափոխություն գիտակցության մեջ. դա հայ հանրության նոր տեսիլի ձեւավորումն է, որը դեռեւս գոյություն չունի պատկերացումներում, որը, սակայն, իրագործելի է:

Մեր կարծիքով կարելի է առանձնացնել երեք տարածություն.

Առաջին տարածությունը բարձրագույն մտքի դրսեւորումն է: /տրասցենդենտության տարածություն/:

Երկրորդ տարածությունը պատմական իրադարձություններում տեղ գտած օրինաչափությունները բացահայտելն է, համաշխարհային ուղենիշային գործընթացները առանձնացնելը, եւ դրա հիման վրա՝ մեյնստրիմի շրջանակներում ռացիոնալ հանրություն կառուցելը:

Երրորդ տարածությունը առասպելականն է, որտեղ գերակա դիրք են գրավում որոշակի դոգմաներ, որոնք վերածվում են վարքի կանոնների ու հանրության կառուցման սկզբունքների:

Մենք միշտ էլ ընտրություն ունենք, թե որ տարածությունում աշխատել:

Առաջին տարածությունում անհրաժեշտ է մտածողության տիպալոգիականացում եւ սեփական պարադիգմայի մշակում (գարգացման գոյաբանության): Պետք է հայտնվի որեւէ առաջնորդ կամ մարդկանց մի խումբ, որոնք անհասկանալի եւ անհայտ ձեռով ոգեշնչված կլինեն եւ կունենան սեփական նախագծերի իրագործման անասելի ցանկություն:

Այդ առաջնորդը համոզում է, որ իր գաղափարները ճշմարիտ են եւ իրագործելի, եւ առաջնորդվելով գերագույն իմաստով, հանրությունը մոտեցնում է հեղափոխական փոփոխությունների: Նրա հիմնական ռեսուրսը անձնական համոզվածությունն է, որով եւ վարակում է շրջապատին: Շրջապատում սկզբից կուրորեն հավատում են նրան, հետո իրենք են դառնում այդ գաղափարների կրողները եւ սկսում ավելի մեծ զանգվածներ վարակել այդ գաղափարներով: Որպես հետեւանք հանրությունում տեղի են ունենում որակական փոփոխություններ: Այդ ճանապարհով գնացել է Մինգապուրը:

Երկրորդ տարածությունը պահանջում է գիտելիքի ձեռքբերում եւ սեփական օրինակով գիտելիքի իրագործման ռազմավարության մշակում: Այս տարածքում իրագործվում է հասցնող գարգացման պարադիգման: Այսինքն, հիմնվելով գարգացած երկրների փորձին եւ արդյունքներին հասնելու եղանակների ուսումնասիրության վրա, մենք հարստացնում ենք մեր գիտելիքը, կատարում զանգվածային վերապատրաստում բոլոր մակարդակներում եւ ջանում ներմուծել «best practice»: Սակայն անում ենք ոչ թե զուտ ընդօրինակման ձեռով, այլ բովանդակային փոփոխություններ կատարելով: Այս ճանապարհով է գնում ասորվա Հայաստանը:

Երրորդ տարածքում մենք պետք է սեփական առասպելաբանությունը այժմեական դարձնենք: Այս տարածքում գիտելիք ենք վերցնում մեր սեփական պատմական անցյալից, ժողովրդի պատմական հիշողությունից, բացահայտում ենք մեր արժեքները, նորմերը, դոգմաները եւ ապրելակերպը, ապրում այդ կանոններով, անկյունաքար դարձնելով վարմունքի կանոնները: Իսկ գարգացումը հասկանում ենք որպես հանրության կառուցման սեփական առասպելաբանությունից վերցված սկզբունքների եւ կանոնների լիակատար ներմուծում: Այդ ճանապարհով գնում է Իրանը:

Ո՞ր ճանապարհն է ընտրում ընթերցողն այս երեքից:

Որպես օգնություն, մտացող մարդկանց համար, առաջարկում եմ հետեւյալ վարկածը:

Վարկած՝ «Պատմությունը սկսվում է ապագայում»:

Թեզիս 1. Համաշխարհային պատմությունը ազգերի, ժողովուրդների ապագայի տեսիլի համար պայքար է: Հաղթանակում են միայն այն ազգերը, որոնք ի վիճակի են ստեղծել այդ

տեսիլը, ի վիճակի են այն ճանաչել: Եվ աստվածայինն այն է, որ տեսիլը գալիս է եւ համակում ժողովրդին...

Թեզիս 2. Այս տեսիլը պետք է իրագործելի լինի: Եթե այն իրագործելի չէ, ապա այն տեսիլ չէ: Տեսիլի իրագործելիության նախապայմանն այն է, որ տեսիլը համակում է ընտրյալների ուղեղները, իսկ ընտրյալներն իրենց ետեւից պետք է տանեն ազգին, ժողովրդին:

Թեզիս 3. Հաղթողների պատմությունը միշտ գրվում է ելնելով ապագայից: Պատմությունը միշտ վերաիմաստավորվում է եւ վերաշարադրվում ապագայի տեսանկյունից: Պատմությունից հարկ է վերցնել այն, ինչը օգնում է առաջ գնալ, ինչը ապագայի տեսիլի մեջ է տեղավորվում: Անցյալի հետ աշխատելու ունակությունը ապագան կերտելու հնարավորություն է ստեղծում:

Թեզիս 4. Հայ հասարակության հիմնական խնդիրն այսօր այն է, որ մեզանում չկա ապագայի տեսիլի միասնականություն: Հասարակության անջատվածությունը, որը իր բնույթով օբյեկտիվ է, կարող է հաղթահարվել միայն դեպի ապագան, այլ ոչ թե անցյալն ուղղված ձգտումով:

Թեզիս 5. Ընտրյալներ եւ առաջնորդներ կլինեն այն անձինք, որոնց այս տեսիլը երեւան կգա, այն անձինք, որոնք համոզված կլինեն եւ կհավատան դրան, եւ հանուն դրա կգոհաբերեն իրենց համար ամենաթանկը : Հետեւաբար, իրենք կկարողանան մյուսներին էլ վարակել այդ տեսիլով: Ընտրյալները պետք է այսօր տեսնեն այդ ապագան եւ ապրեն դրանով: Եվ միայն այդ ժամանակ մյուսներն իրենց կհավատան եւ կգնան իրենց հետեւից: Ոչ միանգամից, բայց կգնան: Դա հեղափոխության ճանապարհն է: Դա հեղափոխության երկրորդն է:

Թեզիս 6. Ակնհայտ է, որ այսօրվա իշխանությունների այլընտրանքի բացակայությունը կապված է այն բանի հետ, որ բացակայում է ապագայի տեսիլի այլընտրանքը: Իշխանության փոփոխության կոչերն ուղղված են դեպի անցյալ, այլ ոչ թե դեպի ապագա, եւ ոչ մի լավ բանի չեն հանգեցնի: Այսօրվա իշխանության այլընտրանքը կարող են լինել միայն նրանք, ովքեր կգնան հետեւյալ սխեմայով. հավատ – ապագայի հստակ պատկերացում – այդ ապագայի առանցքային թեզիսների ճշտորոշ սահմանում:

Թեզիս 7. Անցյալի տարածքում աշխատելը նշանակում է կառուցել անցյալին հասնելու հայեցակարգ: Անցումային տնտեսություններում իշխանությունը դառնում է ոչ այլընտրանքային այն պատճառով, որ հասարակությունն ի վիճակի չէ միավորվել ապագայի տեսիլի շուրջ: Չկան լուրջ ինստիտուտներ, որոնք ի վիճակի են նախագծել ապագան:

Ընդ որում, աշխատել անցյալի հարթությունում եւ մրցակցել պետական կառույցների հետ հնարավոր չէ, քանի որ ռեսուրսային ներուժի տարբերությունն ակնհայտ է:

Թեզիս 8. Այսօր կառավարությունից բացի չկա մի կուսակցություն կամ հասարակական կազմակերպություն, որը կարող է առաջարկել երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ավելի գրագետ եւ ամբողջական ծրագիր: Եվ անկախ նրանից, թե ով կգա իշխանության գլուխ, այդ ծրագիրը այլընտրանք չի ունենա, քանզի այն գտնվում է մեյնստրիմի մեջ:

Թեզիս 9. Այլընտրանքը՝ դա մարտահրավեր է աշխարհին, հեղափոխություն է մտածողության մեջ, իսկ այդպիսի հերոսներ Հայաստանում չկան: Կան մարդիկ, որոնք իշխանության են ձգտում՝ ապագայի միակ, արդեն իսկ իրականացվող, նախագիծը իրագործելու համար: Հետեւաբար, պայքարի իմաստն էլ ոչ թե՛ ապագայի, այլ արդեն իրագործվող նախագծի լավագույն իրագործման համար է: Ով էլ գա իշխանության գլուխ, կանի այն, ինչ արվում է արդեն այսօր, կգործի ավելի լավ կամ ավելի վատ, սակայն իրագործվող նախագիծը նույնը կմնա:

Այսպիսով, մենք պետք է ետ գանք դեպի պատմություն, վերաիմաստավորենք այն, եւ լուծելով մեր ինքնաճանաչման հարցը, կառուցենք հայկական նոր հասարակություն: Մենք պետք է փոխվենք էությանմբ, ոչ թե՛ ձեւով: Պահվածքին եւ կյանքին ներկայացվող կանոնները պետք է մեծամասնության համար լինեն ընդունելի, ցանկալի եւ կիրառելի: Մենք պետք է մեզ բարեհարմար եւ պաշտպանված զգանք ի շնորհիվ այն բանի, որ կարող ենք ինքնուրույն մշակել մեր կեցության նորմերը: Եվ միայն այդ դեպքում կարող ենք ասել, որ ահա սա է մեր հասարակությունը եւ մեր էությունը:

P.S. Մտածող մարդը միայն այն մարդն է, ով ձգտում է աշխարհի ամբողջական ընկալմանը:

Խելացի մարդն այն մարդն է, ով այդ հենքի վրա կարող է կանխորոշել ապագան: Իմաստուն մարդն այն մարդն է, ով իր աշխարհընկալման հետ ապրում է ներդաշնակ:

Հավելված 1. Բեկման սխեմա

